

En nyrenoverad Kruse-staty och konstnärens okända sida!

Av Åsa Dahlberg

”När jag går att föreviga Christian Kruse är det icke ateljémålaren, icke den skicklige porträttören utan viddernas och backarnas Kruse jag ser. Just då han ställt upp sitt staffli och sin vita duk, och med paletten & penseln redo i lugn koncentration upplever och genomsyras av stämningarna, färgerna, rytmen omkring honom.

Allt detta som han har att sovra ur för att med sitt kunnande och sin känsla och kärlek till motivet ge människor del av sin konstnärliga upplevelse. Så ville jag göra min bild av Christian Kruse!”

Invigning av Kruse-statyn 4 september 1970. Invigningstalar gör landshövding Gösta Netzen. Intill statyn står konstnären själv Axel Olsson och inväntar avtäckningen.

Orden är skulptör Axel Olssons, när han beskriver de tankegångar som föregick då han skulle ta sig an uppdraget att skapa ett monument över konstnären Christian Kruse. Uppdraget hade Axel Olsson fått från Hörby köping i början av år 1969. Och drygt ett och ett halvt år senare, den 4 september 1970, kunde Hörbyborna samlas en fredagskväll för en historisk avtäckning.

Det var Kruses två svägerskor Feé Saecula och Jadwiga Saecula-Leach som tagit initiativet till att en staty restes över Hörbysonen. Redan vid Kruses bortgång 1953 hade de, samman med Kruses änka Marya, beslutat att Kruses efterlämnade tavlor skulle avyttras för att finansiera ett minnesmonument.

När skulpturen avtäcktes var det andra gången som Hörby kunde inviga ett minnesmärke efter en känd Hörbybo. Första gången var 1938 när bronsbysten över författaren Victoria Benedictsson restes i den då nyanlagda parkdelen av västra Parktorget, som nu fick namnet Ernst Ahlgren-parken.

Idag är det dessvärre så att bara Kruse finns kvar av de två. Benedictssonbysten stals en stormig natt i november 2015. Byn drabbades av ännu en konststöld - en liten, nätt skulptur föreställande en dansande flicka av skulptör Bror Olsson, stående vid Hörby Sportcentra försvann samma natt. Då båda statyerna var av brons, förmodas att det var metalltjuvar som varit i farten. Sorgligt i sammanhanget är att båda pjäserna knappt kan ha inbringat mer än några hundralappar för den ringa mängd koppar de innehöll. Med andra ord: en stor konstförlust för lite fickpengar!

Victoriabysten hade året innan genomgått en renovering. En tidigare skadegörelse med

blå färg avlägsnades med varsam hand, och samtidigt blev granitpodiet rengjort och stenens inskription påbättrad. Även Krusestatyn hade vid ett tidigare tillfälle blivit angripen. Här hade man dock valt att med grön sprayfärg dekorera både ansikte och kropp med olika graffittisymboler. En ganska omfattande skadegörelse, då sprayfärgen var av den art att den kraftigt frätt på underlaget. Här krävdes en mycket längre arbetsprocess, och därför slussades Krusestatyn in till en konservatorsateljé i Malmö för en mer genomgripande renovering.

I november 2017 kom den åter till Hörby. Konservator Johan Röing hade gjort ett fantastiskt arbete, och nu kunde Hörbyborna få se sin Kruse på plats igen - lika skinande ren och presentabel som då den invigdes 1970!

Vad är det man säger: "Kon saknas som mest, när båset står tomt"? Ja, det blev vi varse under perioden när Krusepodiet gapade tomt. Då kom frågorna till Hörby museum som på löpande band. Var är statyn? När kommer den tillbaka? När var det nu som den sattes upp - vilket år? Och när dog Kruse? Hur var det egentligen med hans karriär, bodde han i Frankrike? Var han känd där? Och var han verkligen född här i Hörby?

Ja frågorna haglade, kan man säga. Och vi kände förstås vårt ansvar - här fanns en mission! Det var dags att vaska och forska fram historien om Christian Kruse.

Efter cirka 8 månaders arkivarbete kunde vi så bygga upp utställningen; *Poet, Parispojke och hemvändare* i utställningssalen på Hörby Museum. Och stöttade av en mängd fotografier, målningar, teckningar och föremål kunde vi bjuda på en omfattande levnadshistoria om Hörbysonen.

Utställningen visades under perioden mars-juni 2018 och togs mycket väl emot. Inte bara av Hörbybor, utan intresserade kom från hela Skåne. Men inte bara glada besökare fick vi ta emot - även några mycket trevliga överraskningar! Under sista veckans arbete inför invigningen kom en väldigt speciell gåva till museet från en privat givare: Christian Kruses

Konservator Johan Röing ser till att Kruse-statyn åter kommer på plats efter renoveringen.

förmodligen käraste arbetsredskap, hans staffli och hans palettlåda! Det var med varmt hjärta vi tog emot dessa gåvor, och rörda över att kunna addera dem i utställningen till glädje för alla. Och endast ett par dagar senare, kom ägaren till Hellmans frisörsalong i Hörby och skänkte Kruses berömda hatt! Den hade hängt som dekor i salongen alltsedan 1950-talet. Fantastiskt roligt med alla som bidrar så här till att lyfta våra lokala berättelser! Varmt tack till er!

I titeln på utställningen; *Poet, Parispojke och hemvändare* ligger det som bildade stomme i berättelsen. *Parispojke* och *hemvändare* utgör de två viktigaste delarna i Kruses liv: hans Paristid 1909-31 och hans tid som hemvändare till sin kära Ringsjöbygd 1932.

Vi kommer kanske att återvända med mera om detta i kommande nummer av Frostabygden. Men låt oss nu istället titta på första ordet: *Poet* - ordet som kopplar till den delen i artikelns rubrik som säger "- och konstnärens okända sida".

Och här rullas en helt annan solskenshistoria fram!

Vi får då bege oss till år 1960, då kom en dam en dag och lämnade in en gåva till Malmö Museum, bestående av en bunt anteckningsböcker och lösa pappersark, hårt bundna till två rullar ombundna med snöre. Gåvan fick ett katalognummer och lades in i pappersarkivet för bevarande. När pappersarkivet i början av 2000-talet skulle genomgå en flytt till nya lokaler fick museipersonalen anledning att åter titta på innehållet i rullarna. Mycket varsamt rullades de ut och lades under press, för att därefter kunna undersökas närmare.

Porträtt på den unge Christian Kruse. Fotograf är Lisa Jonsson, Hörby.

Enligt uppgift i katalogen, hade givaren funnit buntarna i sin mors lägenhet, efter att modern gått bort. Dottern visste inget om varför mamman hade dessa handlingar, bara att de tycktes bestå av en mängd anteckningar och poesi skrivna av en man vid namn Christian Kruse.

När museet nu undersökte handlingarna kunde man konstatera att de innehöll dikter, excerpter, brevkoncept och andra utkast skrivna av konstnär Christian Kruse (1876-1953). Kataloguppgiften avslöjade även att givarens mor var född 1876 - samma år som Kruse.

En av de intendenterna som undersökte materialet visste att Kruse härstammade från Hörby. Museets ledningsgrupp beslutade då att erbjuda Hörby Museum en överlåtelse, och strax därefter fick museet mottaga en arkivbox med ett för oss mycket spännande innehåll!

Men först, ett mödosamt och grannliga arbete startade med att tyda de ganska blekta och otydliga arken. Och även den snirkliga handstilen bjöd på sina utmaningar. Men med hjälp av stort tålamod och ett bra förstöringsglas växte långsamt högen med transkriberade ark.

En del visade sig vara lösa anteckningar om färgblandningar, listor och blandade fakta om arkitektur och konst. Men en stor del visade sig vara poesi författad av Kruse under åren 1898-1904, då han var i sin tidiga 20-årsålder! Åren 1897-1900 gick Christian Kruse på konstutbildning i Stockholm. Efter utbildningen återkom han till Skåne och stannade till 1907, då han begav sig ut i vida världen. Poesin hade alltså tillkommit under utbildningsåren i Stockholm och mellantiden i Skåne. Han var fortfarande i vardande, en ung man med ögon för de sköna konsterna.

En mjukare sida hos den unge konstnären framtonade för oss och accentuerade fint det unga porträttet vi hade av honom i vår fotosamling. Kvaliteten var kanske något ojämn, men så var det ju teckning och oljemålning som skulle bli hans livsgärning.

Men poesin har absolut sitt läsvärde. Här finns både varm medmänsklighet och socialrea-

lism, som i titlarna *Gamle Boje, Från mörker till ljus* och *Armeniern*. Och en stor skopa naturromantik i, *Sommarnatt, En höstdag i skogen, Blinkande stjärna*. Men även humoristiska stråk, som i *En sommardag på skånska slätten* skriven på tungvrickande dialekt.

Spännande vore förstås att veta varför Kruse lämnat allt detta hos kvinnan i Malmö - var de goda kamrater, eller var hon kanhända hans käresta? Med tanke på det sista så lämnar vi kärleksdikterna därefter så länge. Kanske kommer vi framöver att kunna lägga till fler pusselbitar till den delen av berättelsen. Det får framtiden visa.

Men till dess är jag väldigt glad över att här få bjuda på ett litet axplock av Christian Kruses okända sida - var så god att avnjuta, över hundra år gammal, tidigare okänd poesi!

Observera att all stavning eller annan avvikelse har behållits från originaltexten.

Gamla Boje

*Spårvagnar och drosker i ett virrvar ilar.
Sidenklädda damer lyftande på kjoln.
Och eleganta snobbar och tiggare i tråsor kilar
om hvarann som gälde jakten poln.*

*Klockan slår i Jakobs kyrka
sina dofva midnatts slag,
storstadspulsen mattar i sin styrka,
men slår dock slag på slag.*

*Gamla Boje bärande sin tidningspacka,
traskar fram, med trötta steg,
"fick en slant hvarför han tacka"
"någon vittsade men gubben teg".
Slår sig ned på hotel Rydbergs trappa,
Vecklar ut sin tidningsbunt,
Sveper till sin gamla kappa,
"filosofen ler åt flärd och strunt".*

*Ett original, ett pressens bud
som sprider tidningsblad i natten,
en gammal veteran i sliten skrud
som för sin farkost öfver tidens vatten.*

*Han går trygg fast tiden skenar,
Han ser, en endast grubblar;
Då någon jäktande mot gatans stenar
snubblar:*

Stockholm 1898
Chr. Kruse.

En höstnatt i skogen

1.

Jag vandra ensam genom skogen. En mörk och kulen senhöstnatt.

Då månen dolde sig i molnen "och allting skönjdes matt".

"Och då", när höstnatten, brutit sin dunkla slöja öfver trakten,

Var skogen som ett mysterium, där dolda krafter kämpade om makten.

2.

Där hade hösten redan gjort sitt segertåg, och danat skogen efter mystiska idéer.

Där hade träden mist sin sommarskrud, den låg på marken snart som vissnade troféer.

Och skogens susning lät så vemodsfull som klagosång åkompangerad utaf stormen, även stilla, andaktsfull och snokande, som något obemärkt förändrat formen.

3.

En sådan dyster natt; tycks skogen evigt dölja gamla sagors hemlighet;

Liksom andeväsen kom på gästbesök till jorden i nattens mörka enslighet;

Liksom gamla sagans troll som bott i bärgen, varit värklighet.

Liksom hade hösten bjudit nattens andar hemorts rätt, "där skogen växer tät".

Och som dom i skogens djup, i nattens mörker, tassade med tysta fjät,

Så andaktsfullt och hviskande; som svarta gäster i ett dystert sorgetåg;

Som följde någon själ till nattens härskarbo- ning; "där dödens lie låg".

Oktober den 18, 1902

En sommar dag på skånska slätten
Ja liggår lad på ryjjen,
baj en gammal pilevall
å ser hår gamle Hyjjen
less en märr i stall.

Näm demansmoran skriger
på gamle röjtar Lasse
som slänjer ing en nijer
ti hinnes feda nasse.

Grisa soen i stian
gassar se i nyli ro
å Anna miltjepijan
går barfött i sina sko.

Vyttepoggen lijjer lad,
har vert edded lidd formed
gässen di har fanken tad,
di gårr vest på forrtred.

Men åsse e de midda
å solen den bränner hed,
å alla ä di lada
å tar si lid liddihed.

Sommarnatt
Nu slumrar sjön så lugn i sommarnatt
belyst af månens milda glans
och klara stjärnorna le och blinka
som aldrig, aldrig sorgen fanns,
som alla stjärnor velat vinka:
här döljes evighetens fördolda skatt.

Och själfva skogen, som kantar stranden,
bildar formfullt en lagerkrans
och diktens svanar så sakta simmar
dit där elfvorna träder dans,
och tankens drömskepp i nattens timmar
glider aningsfullt mot sagolanden.

Så hör jag inolsharpans milda toner
vid vågornas svall mot stranden.
Så hör jag näktergalens sång i lunden
vid bäckens porl i blomsterbanden.
I ädel harmoni som af drömmar bunden

strömmade en dämpad klang i myrtenlunden
från sommarnattens dolda zoner.

Och blomsterdoft, i natt så skön,
ger fläkt af paradiset åt jorden
sövande själen i sköna drömmar.
Som en saga vart nu natten vorden,
som en känsla utaf lif hvilken strömmar,
tyst och oförmärkt till jorden
i dess lugna aftonbön.

Chr. Kruse den 24 juli 1903

Armeniern
Där stod en ensam man och såg mot himla-
randen,
för ögat höll han skuggande, med handen,
och han såg den purpurrand som solen måla
då den gick ned vid horisonten.
Och haf och himmel utaf purpurglansen pråla
röd som blod var Hellesponton.

Men så sjönk solen ned bak hafvets vågor,
och så förbleknade de ljusa lågor
som färga haf och himmel röda.
Snart var endast kvar en rand af rödt som sam-
manflöt i blått.
En stund i violett den syntes glöda
tills den helt förtonades i grått.

Men liksom drömmande, stod enslingen vid
strandens bukt.
Han var en af dem som träffats utaf turkens tukt.
En armenier som plundrats, rånats och för-
visats.
Nu en flykting utan hem och fosterland,
Utan lagens skydd, af makten visats
hur man sammanknyter ett nationens band.

Hvad han sett, då solen färga himlahvalfvet,
var som en symbolistisk målning öfver vida
hvalfvet
som höljer jorden i sin famn.
Som om fasan stod i himlen skrifven,
Att armeniens blod i dödens hamn,
Var åt barbarisk makt af kristenheten öfver-
gifven.

Så gick halvmånen upp, på mörka himlahvalfvat,
sedan solen helt försvunnit, men kvalfvett,
utaf dag som dödt i blod,
låg kvar på hjärtebanken hos tusen arma,
hvilka mistat hem och fosterjord och stod
i bön till kristenheten att förbarma.

Chr. Kruse augusti 1903.

Blinkande stjärna

Eviga krafter alstra och kräva
liksom med underbar trolldomsmakt
och tvingar oss strida, knoga och sträva
bort att hinna förgängelsens schakt

Dock får vi drömma att stjärnan som lyser
där borta i skönhetens rike
döljer en tanke, som sanningen hyser
sällhetens hemvist - himmelrike

Och aningens budskap manar att bördan
förintelsens stirrande grav
och tankarnas enhet söker att lotsa
vår ande på sällhetens hav

Christian Kruse 4 februari 1904

Från mörker till ljus

Som späda plantor redan frysa
och dålig näring få,
hur kan väl glädjens strålar lysa
i deras ögon då.
Nej! När nöden redan grina;
långt innan hoppets ande hvad,
fick plantan redan skada uti sitt hjärteblad,
och hoppet fick förtvina.

Så danas dessa, dessa arma proletärer
förskutna utaf lyckans söndags barn
blott värderade af dem som arbetshjon åt
millionärer
att bindas utaf deras samhällsgarn
till evig träl, med pinodoket
att vörda deras penning Gud
med dennes hjärtlost falska bud
bed, försaka, bär tåligt arbetsoket.

Och dem, som rödjat hvida fält
till fruktbar åkerjord.
Deras lön då allt är välbestäldt,
och arbetsdagen blivit undangjord,
blir oftast att som nådehjon
få tigga födan, som dem sjelf förtjänat
under träldomstjänst, hos dessa som förmenat;
mänskorätt åt arbetshjon.

Så har många slägten gått i seklers träldom,
som en förnedrad hop,
nog! Har dom suckat och i döldon
Höjt förtviflans rop.

Ty efter seklers träldomsdvala
gamla bojor skuddas af.
Tidsandan måste obevekligt tala.
Tyraniet nalkas nu sin graf,
och när nytt system blir värklighet;

Men låt er stämman skalla
så högt, som hördes flera åskors dån
och fordra nu, för lidna oförrätter och för
lidet hån,
mänskorätt åt alla.

Söner och döttrar, af arbetets stolta legion
hör maningen ifrån arbetarhopens förpostvakt.
"Slut er till kåren, bilda säker position!"
Ty enighet är makt.
Emot förtrycket "härnaståg"
försök att värna eder samhällsrätt
att hvarje mann bör få en röst; med samma rätt
för hög och låg.
Då skall klacefickationers, föråldrade idéer
glömmas
och broderskålen försonande till i vännskap
tömmas
för nya tidens lycksamhet.

Chr. Kruse September 12/1902